

بینش معنوی - ۶۲

نوشته

رامون لول

برگردان

روح اله زارعی

دفتر عاشق و معشوق

نگارخانه

نشر نگاه معاصر

مقدمه

رامون لول،^۱ شاعر، فیلسوف، منطق‌دان، ریاضیدان، راهب فرانسیسکان و عارف کاتالونیایی در سال‌های بین ۳۵-۱۲۳۲ میلادی در پالمای کنونی در جزیره مایورکا که دو سه سالی بود که کاتالان‌های پادشاهی آراگون از سلطه فرمانروایان مسلمان خارج کرده بودند به دنیا آمد. این بدان معنا بود که وی در محیطی بزرگ شد که مسلمانان که اکنون به بردگی فاتحین درآمده بودند حدود یک سوم جمعیت را تشکیل داده و یهودیان گرچه از نظر تعداد بسیار کمتر از آنان بودند ولی از نظر فرهنگی، اقتصادی و سیاسی دارای اهمیت بودند. در جوانی پس از دورانی از فسق و فجور مختص اشراف زادگان آن دوران ازدواج کرد و صاحب دو فرزند گشت. اما بنا به روایت تذکره‌نویسان وی، باز هم به زندگی پیشین خویش ادامه داد و به بانویی اهل جنوا ابراز عشق کرد و برای سینه وی شعرها می‌سراید. سرانجام بانو سینه خود را که دچار سرطان بدخیم بوده بر وی آشکار ساخته و او چنان اندیشناک و مغموم بازگشته که از آن پس دگرگونی شگرفی در شیوه زندگی وی پدید می‌آید.

در سن سی‌سالگی رؤیای عیسای مصلوب به وی الهام گشت و او آن را نشانه‌ای دید که وی باید عمر خویش را صرف خدمت به او کند. برای این کار او سه روش در پیش گرفت: پذیرش

احتمال شهادت در راه تبلیغ دین، «نگارش بهترین کتاب جهان برای برخورد با اشتباهات بی‌دینان»، و «شرفیابی به حضور پاپ، شاهان و شاهزادگان مسیحی برای ترغیب آنان» به تأسیس زبانکده‌هایی برای مبلغان.^۱ هر سه هدف آشکارا برای به کیش خویش درآوردن غیر مسیحیانی بود که در جامعه چندفرهنگی خود به خوبی می‌شناخت. بنابراین زندگی گذشته خود را به کناری نهاده و برای خانواده خود مایحتاج زندگی کنار گذاشته و پس از زیارت نایشگاه مریم مقدس در روکادومور در جنوب فرانسه و زیارتگاه یعقوب قدیس در سانتیاگو دِ کِمپوستِلا در اسپانیا به مدت نه سال به مطالعه پرداخت که در طی آن به روایتی یک برده عرب خرید تازبان و فرهنگ او را در راستای هدفی که در پیش گرفته بود فراگیرد.

رشد در دربار مایورکا از او شاعری بزمی با شخصیتی سلحشورگونه ساخت. او در باب سلحشوری یا همان آیین فنوت و جوانمردی رساله‌ای نگاشت که نسخه سده پانزدهمی انگلیسی آن به وسیله ویلیام کاکستون، اولین مطبوعه‌دار انگلیسی، به چاپ رسید.

در حوالی سال ۱۲۷۲ پس از دیدار از کوه راندا در مایورکا که زیارتگاه‌هایی در آن بنا شده است به شرح تجربه عرفانی تازه‌ای پرداخت که طی آن کل جهان بازتابی از جلوه الهی بوده و بدین شکل پی به وحدت میان همه اشکال علم و دانش برد. با تأثیرپذیری از آرای خدانشناس مدرسی سده یازدهم، قدیس آسنلم اسقف کانتربری، اثر اصلی خویش را که مجموعه‌ای به نام هنر

۱. نقل قول‌ها از زندگینامه لول برگرفته شده است که در سن حدود هشتاد سالگی برای راهبان پاریس نگاشت. بازنویسه در:

Anthony Bonner, *The Art and Logic of Ramon Llull: A User's Guide*. Brill: Leiden, Boston, 2007, p. 1.

کبیر یا غایی^۱ (۱۳۰۵-۸) شناخته می‌شود به رشته تحریر درآورد که دربرگیرنده رسائلی چون «درخت دانش» و «دفتر فراز و نشیب خرد» است.

لول کوشش کرد تا دفاع منطقی از کیش مسیحیت را به سطح بحث عقلی ارتقاء بخشد تا توانایی جدل با مسلمانان هنگام اثبات اصول عقاید الهیات مسیحی را داشته باشد. اما استفاده از روش اعتداری لول پس از مرگ وی رنگ باخت و هنر کبیر تا مدت‌ها پس از رنسانس به شکل دانشی فشرده و روشی گسترده اثرگذار باقی ماند. لول زندگی خویش را صرف گسترش هنر خویش نمود و کوشش کرد تا نظر مساعد فرمانروایان و پاپ‌ها را نسبت به طرح خود جلب کند. شاه جیمز دوم آراگون را به گشایش مدرسه مطالعه زبان‌های شرقی در مایورکا ترغیب کرد تا هنر وی در سرتاسر سرزمین‌های اسلامی پراکنده شود.

به خاطر دانستن زبان عربی از نزدیک با عالم اسلام، تصوف و عرفان آشنا بود و به بسط زبان کاتالان و تأثیر در عرفان نوافلاطونی اروپای قرون وسطی و هفدهم کمک درخور توجهی کرد. در روش «هنر یافتن حقیقت» که وی پایه‌ریز آن بود کوشش نمود تا با روشی علمی که از علم کلام مسلمانان آموخته بود از کیش کاتولیک دفاع کند و همچنین به تمام شاخه‌های دانش وحدت بخشد. گرچه به زبان لاتین تسلط داشت از نخستین کسانی بود که نظریات دینی، فلسفی و علمی خویش را به زبان بومی کاتالونیایی نگاشت و به گسترش این زبان یاری رساند. در فرهنگ کاتالونیایی، کتب تمثیلی وی با نام *اواست* و *بلنکوئرن* (۱۲۷۴ م) محبوبیت زیادی دارد. دفتر عاشق و معشوق دفتر پنجم از همین مجموعه است. در بخش ۹۷ رمان، دلایل نگارش دفتر

عاشق و معشوق را تعلیمی می‌داند. برخی مریدان از مرشد خویش بلنکوثرنا می‌خواهند که دانش تعالی نفس را به ایشان بیاموزد. وی با یادآوری نیایش خارق‌العاده عرفای مسلمان که صوفی خوانده می‌شدند بر آن می‌شود تا به شماره روزهای سال چکیده‌ای ادبی مفهومی از زندگی خویش را که وقف خداوند کرده بود در قالب ابیاتی بیان کند. گفتنی است که در جدیدترین نسخه دفتر عاشق و معشوق ابیات بدرستی با روزهای سال برابر نیستند ولی نشانگر ماهیت کاربردی و شاعرانه مجموعه است. جملات قصار در این دفتر دسته‌بندی موضوعی نگردیده‌اند و به اشکال گوناگون بیان گشته‌اند: گفتگو، پرسش و پاسخ، توصیف، تعریف و روایت. درون‌مایه مرکزی رابطه میان مردی دیندار است که از او با نام عاشق یاد می‌شود و موجودی ماورایی که معشوق خوانده می‌شود با رشته اصلی پیوند یعنی عشق.

دفتر عاشق و معشوق سراسر عرفانی است. نویسنده، هدف نگارش آن را «برانگیختن دل‌های خلق به توبه راستین، چشمان ایشان به گریه بسیار، و اراده و فهمشان به پرواز بلندتر در تدبر در خداوند»^۱ اعلام می‌کند. این بر عهده خواننده است تا اندازه برآورده شدن هدف نویسنده را بسنجد. منبع برگردان کتاب از کاتالان به انگلیسی که نسخه پیش رو از آن است، قدیمی‌ترین کتاب متعلق به سده چهاردهم میلادی است هرچند بخش‌هایی از کتاب که فقط در نسخ ۱۵۰۵ پاریس و یا ۱۵۲۱ والنسیا یافت شده و اندیشه‌های نویسنده را تبیین کرده و یا دارای ارزش واقعی به نظر می‌آیند بدان‌ها افزوده شده‌اند. مترجم انگلیسی از بسط نظریات لول خودداری ورزیده و تنها به برگردان واژه به واژه پرداخته است و تنها در مواردی در متن اصلی دست برده که تغییرات جزئی

۱. مقدمه انگلیسی دفتر عاشق و معشوق، به وسیله پیرز، ص ۱۷.

ساختارها و یا واژه‌ها و عبارات گنگ، آنها را روشن ساخته است. در متن فارسی این کتاب نیز مترجم تلاش کرده است تا توضیح و تفسیر را به عهده دانش‌پژوهان گذاشته و متنی به دست دهد که تا حد امکان فضایی را در ذهن فارسی‌زبانان ایجاد کند که از نظر ساختار و قدمت واژگان به متن انگلیسی و کاتالان نزدیک باشد.

کتاب حاضر دو هدف را دنبال می‌کند: هدف نخستین، آشنایی خواننده جوان با متنی عرفانی که تأثیرات عرفان اسلامی به وفور در آن یافت می‌شود و در گام دوم که هدف اصلی این کار بوده است تهیه یک متن دقیق برای پژوهشگران دانشگاهی در زمینه ادبیات فارسی و اروپایی و همچنین طلاب حوزه در زمینه کلام و عرفان بوده است. لول از فارابی (سده سوم و چهارم هجری/ نهم و دهم میلادی)، ابن سینا (سده چهارم و پنجم هجری/ یازدهم میلادی) و عبدالحق بن سبعین (سده هفتم هجری/ سیزدهم میلادی) و احمد غزالی (سده پنجم و ششم هجری/ یازدهم و دوازدهم میلادی) که همگی از فلاسفه نامدار دوران خویش بودند تأثیرات فراوان پذیرفت.

در سال‌های اخیر توجه بیشتری به لول پیرامون نوشته‌های عرفانی وی به ویژه دفتر عاشق و معشوق بوده است. دفتر عاشق و معشوق از متون عرفانی اسلامی آنچنان تأثیر پذیرفته که گاه این‌گونه می‌نماید که لول دست به ترجمه اثری اسلامی زده و فقط رنگ و بویی مسیحی بدان بخشیده است.^۱

لول به دلیل تبلیغ مسیحیت در شمال آفریقای مسلمان به زندان افتاده و در چندین نوبت تبعید گشته ولی دگر بار به آن مناطق بازمی‌گشت. در سال ۱۳۱۵ در تونس از دنیا رفت. به روایتی وی در

۱. تأثیرات متون عرفانی اسلامی بر این دفتر به شکل مقاله‌ای جامع به وسیله مترجم حاضر در دست چاپ است.